

İbn Hazm'ın Mûcize Anlayışı

Ibn Hazm's Miracle Understanding

Halil İbrahim BULUT

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, İstanbul/Türkiye

hibulut@istanbul.edu.tr | orcid.org/0000-0001-5528-9559 | ror.org/03a5qrr21

Makale Bilgisi

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

02 Şubat 2023

Kabul Tarihi

23 Mayıs 2021

Yayın Tarihi

30 Haziran 2023

İntihal

Bu makale, iTenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Halil İbrahim Bulut).

CC BY-NC-ND 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Article Type

Research Article

Date Received

02 February 2023

Date Accepted

23 May 2023

Date Published

30 June 2023

Plagiarism

This article has been scanned with iTenticate software. No plagiarism detected.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Halil İbrahim Bulut).

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0 license.

Atıf | Cite As

“ Bulut, Halil İbrahim. “İbn Hazm'ın Mûcize Anlayışı”. *Kader* 21/1 (Haziran 2023), 116-140. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1246786> ”

Öz

Zâhiriyye ekolünün en büyük temsilcisi olan Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm el-Endelüsî (ö. 456/1064) fakih, muhaddis, tarihçi, edip ve şair kimliği ile önemli eserler vermiş bir âlimdir. Diğer dinlere karşı İslamiyet'in üstünlüğünü savunduğu gibi, İslam düşüncesi içinde ortaya çıkan mezheplere karşı da Ehl-i sünnet anlayışını ısrarlı bir şekilde savunmuştur. Eserlerinde kalam ilminin hemen her konusuna yer vermiş, bu bağlamda nübüvvetin imkânı, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve nübüvvet halkasının son temsilcisi olduğuyla alakalı konularla yakından ilgilenmiştir. Bu çalışma, *el-Fasl* başta olmak üzere *el-Usûl ve'l-fürû', ed-Dürre fi mâ yecibu i'tikâduhu* ve *İlmü'l-kelâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* adlı eserlerinden hareketle İbn Hazm'da nübüvvetin imkânı, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve bunun ispatında mûcizenin yeri ve önemi gibi konulara yer verilmiştir. İslam âlimlerinin hemen hepsi peygamberlerin tanınmasında sistemlerini mûcize delili üzerine kurmuşlardır. Onlara göre peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin bu iddiasını teyit edecek olağanüstü bir delil/deliller getirmesi gereklidir. Muhataplarını dinen sorumlu tutabilmesi için bunu yapması zorunludur. Bir hadisenin peygamberlik iddiasında bulunan şahsı tasdik eden bir delil olabilmesi ve mûcize diye isimlendirilebilmesi için; ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir tarzda zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehadî ile birlikte meydana gelmesi, iddiadan hemen sonra zuhur etmesi gibi özellikler taşınmalıdır. İşte bu özelliklere sahip olan bir delilin, başkaca delillere ihtiyaç duymadan iddia sahibinin doğruluğunu ispat edeceği kabul edilir. Kelamcılar, peygamberin doğru sözlü olduğunu gösteren onlarca delilin arasında sadece tehadî özelliği bulunanlara *mûcize* adını vermişlerdir. Dolayısıyla mûcize kavramının kelamcılar tarafından icat edilmiş özel bir kavram olduğunda şüphe yoktur. Çalışmanın omurgasını oluşturan İbn Hazm'ın konu hakkındaki görüşlerine bakıldığında şunları ifade etmek gereklidir. İbn Hazm, öncelikle nübüvvetin imkân dâhilinde olduğunu, yüce Allah'ın insanlar arasından elçiler seçip göndermesinin tarihen vuku bulduğunu ve inanç esasları bakımından peygamberler arasında bir fark olmadığını açıklamıştır. İbn Hazm, peygamberlerin tanınıp bilinmesinde mûcize faktörüne ağırlık vermiş, bir bakıma sistemini bu esas üzerine inşa etmiştir. Ancak o, mûcize kavramını kelamcıların kabul ettiği şekilde kullanmaya pek özen göstermemiş, kalam kitaplarında gördüğümüz şekilde mûcizenin özelliklerini ya da vasıflarını açıklamak ve sıralamak gibi bir hedefi olmamıştır. O, uzun bir zaman diliminde kavramlaşan mûcize terimini –söz konusu hassasiyetleri dikkate almadan– peygamberlere ait her bir hârikulâde olay için kullanmıştır. İbn Hazm'ın mûcize anlayışıyla alakalı olarak en fazla dikkat çeken husus, mûcizenin bir şartı olarak tanımlanan tehadî vasfını zorunlu görmemesidir. O, tehadî şartını mûcizenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edenleri eleştirmiş ve böyle bir anlayışın Hz. Peygamber'in mûcizelerini sınırlandıracağını ileri sürmüştür. Şayet tehadî bir şart olarak kabul edilirse, bu durumda yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi, mescitteki kütüğün inlemesi, bazı hayvanların gelip şikâyetlerini açıklamaları gibi olağanüstü olaylar mûcize kapsamı dışında kalacaktır. Bu da Hz. Muhammed'in peygamberlik delillerini sınırlandırmak anlamına gelecektir. Ona göre hârikulâde hadiselerin yaratıcısı yüce Allah'tır ve bunları sadece elçilerini tasdik etmek için yaratır. Peygamber olmayanlardan zuhur eden hadiseler ise hârikulâde olarak isimlendirilemez. Dolayısıyla peygamberlik iddia eden bir kimsenin elinde gerçekleşen hârikulâde olaylar, mûcize olarak kabul edilmelidir. Bu sebeple olacak ki peygamberlerden zuhur eden her bir hadiseyi bağlamına ve mahiyetine bakmaksızın mûcize diye isimlendirmiştir. Netice olarak İbn Hazm'a göre tabiatta vuku bulan hadiseler iki türdür; olağan hadiseler ve hârikulâde hadiseler. Bu ikinci türe mûcize demiş ve bunları sadece peygamberlerin elinde zuhur eden olaylarla sınırlandırmıştır. Bunlar –ister tehadî vasfı taşıyanlar isterse taşımayanlar– mûcize olarak isimlendirilmelidir. Peygamberlerin dışındaki insanlardan zuhur eden hadiseler ise hârikulâdelik özelliğine sahip değillerdir. Eğer bu hadiselerin hârikulâde olduğu iddia edilirse, peygamberlerin delilleri sakatlanmış olur. Bundan dolayı yüce Allah, sadece elçileri için bu hadiseleri yaratmıştır. Şu halde İbn Hazm'ın düşüncesinde kerâmet, sihir, istidraç, maûnet gibi kavramların bir karşılığı yoktur. Doğrusu onun bu tutumu Mu'tezilî gelenekle örtüşmektedir. O, hârikulâde olayları sadece nebilere tahsis ederek mûcizeye yöneltilebilecek eleştirileri baştan önlemeye çalışmıştır.

Ahahtar Kelimeler: Kelam, Zâhiriyye, İbn Hazm, Nübüvvet, Mûcize, Tehadî, Kur'an mûcizesi.

Abstract

Abu Muhammad Ali b. Ahmed b. Hazm al-Andalusi (d. 456/1064), the greatest exponent of the Zâhiriyya school, was a scholar producing important works with his identity as a jurist, hadith scholar, historian, literary man, and poet. He also persistently defended the understanding of Ahl as-Sunna against the sects that emerged within Islamic thought as he defended the superiority of Islam against other religions. In his works, he covered almost every topic of the kalam science; in this context, he was especially interested in topics related to the possibility of prophethood, the prophethood of Muhammad and his being the last representative of the prophethood chain. Therefore, this study, based mainly on his works such as *al-Fasl*, *al-Usul wa'l-Furu*, *ad-Durr fi ma Yecibu i'tikâduhu* and *Ilm al-Kalam ala Mazhab Ahl al-Sunnah wa'l-Jama'a*,

deals with the topics of the possibility of prophecy, the prophethood of Prophet Muhammad, and the role and importance of miracles in proving it in the view of Ibn Hazm. Almost all Islamic scholars have based their systems for recognizing prophets on the evidence of miracles. According to them, a person who claims to be a prophet must bring extraordinary evidence to confirm his claim, and it is necessary for him to do so in order to make his opponents religiously responsible. For an event to be considered evidence that confirms the prophet's claim and to be called a miracle, it must have some characteristics, such as: it must be a divine act; it must appear in an extraordinary manner; it must occur together with the claim of prophecy and challenge; and it must occur immediately after the claim of the prophet. Therefore, it is believed that evidence that possesses these characteristics can prove the correctness of the claimant without needing any other evidence. The kalam scholars only call those events as miracles, which have the characteristic of challenging the dozens of evidences that prove the prophet's truthfulness. Therefore, it is without a doubt that the concept of miracle is a special concept invented by kalam scholars. When looking at Ibn Hazm's views on the subject, which form the backbone of the study, it is necessary to state the following: Firstly, Ibn Hazm explains that prophecy is possible, that God chooses and sends messengers among the people, and that there is no difference among the prophets in terms of belief principles. Ibn Hazm emphasizes the role of miracles in identifying prophets and bases his system on this principle. However, he does not show much care in using the term "miracles" in the way that Kalam scholars accept it and does not aim to explain or list the characteristics or attributes of miracles as seen in Kalam books. He uses the term "miracles," which have been conceptualized over a long period of time, for every extraordinary event that belongs to the prophets, without considering these sensitivities. The most striking aspect of Ibn Hazm's understanding of miracles is that he does not consider the attribute of challenge, which is defined as a condition of a miracle, as necessary. He criticizes those who accept the attribute of a challenge as an essential part of miracles and argues that such an understanding would limit the miracles of the Prophet Muhammad. If the attribute of the challenge is accepted as a condition, then extraordinary events such as the blessing of food and drink, the moaning of wood in the mosque, and some animals coming and expressing their complaints would be excluded from the scope of miracles. This would mean limiting the evidence of Prophet Muhammad's prophecy. According to him, the creator of extraordinary events is God, and He creates them only to confirm His messengers. The events that occur in the hands of a person who claims to be a prophet should be considered a miracle. Therefore, he has named every event that occurred through the prophets as a miracle, regardless of its context and nature. In conclusion, according to Ibn Hazm, there are two types of events that occur in nature: Normal events and miraculous events. He refers to the latter as miracles and limits them to only occurring in the hands of prophets. He believes that events that occur in the hands of prophets, whether they possess the characteristic of tahaddî or not, should be referred to as miracles. Events that occur in the hands of people other than prophets do not possess the characteristics of miraculous events. If such events are claimed to be miraculous, the evidence of the prophets will be damaged. Therefore, Allah creates these events only for His messengers. Therefore, in the view of Ibn Hazm, concepts such as miracles of saints (karamat), magic, and divine help (maunat) do not have a counterpart. In fact, his attitude coincides with the Mu'tazilite tradition. He tries to prevent criticism that can be directed at miracles by assigning miraculous events only to prophets. Additionally, he asserts that miracles only occur during the prophet's lifetime and that such events do not occur after his death.

Keywords: Kalam, Zahiriyya, Ibn Hazm, Prophecy, Miracle, Tahaddî, Miracle of the Qur'an.

Giriş

Müslüman düşünürlerin nübüvvetin imkânı ve gerekliliği konusuna fazlaca yer vermelerini ve bu meselenin irdelenmesini ciddi bir biçimde yapmalarını sadece Yahudi, Hıristiyan ya da Berahime'ye cevap verme gayreti olarak görmek yeterli olmaz. Ortaya konulan eserlerin çokluğu ve muhtevalarının zenginliği dikkate alındığında Müslüman düşünürlerin kendi zihinlerini de tatmin etme ve bu husustaki kabullerini sağlam delillere dayandırma gayretinde oldukları anlaşılır. Zira bir insanın gaybî bir varlık olan meleklerle konuştuğu, onların vasıtasıyla yüce yaratıcıyla irtibat kurduğu hususu akılla hemen anlaşılabilir ya da hemen kabul edilebilecek bir durum değildir. Nitekim akla önem veren şahıs ya da sistemlerde nübüvvetin imkânına yönelik ciddi eleştirilerin olması da bundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple nübüvvetin imkânını, gerekliliğini, insanların böyle bir müesseseye ihtiyacını ve tarihen nebiler denilen bir zümrenin varlığını akılla anlaşılabilir örnekler üzerinden rasyonelleştirmek ve muhatapları ikna edecek deliller ortaya koymak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bunun için Müslüman düşünürler İslam'ın Arap yarımadasının dışına taşıdığı erken dönemden itibaren nübüvvet konusuna büyük bir ehemmiyet atfetmişler ve konuyla alakalı olmak üzere çeşitli eserler telif etmişlerdir. Bu eserlerde genel anlamda nübüvvet müessesesinin varlığını izah etmenin yanında özellikle Hz. Peygamber'in bu zümreye dâhil olduğu ve son halkayı oluşturduğu inancını ispat etme çabası vardır.

İslam düşünce tarihinde özellikle kelim âlimleri nübüvvet konusuna ağırlık vermişlerdir. Bununla birlikte kelamcı özelliği öne çıkmayan farklı branşlardaki âlimler de bu mesele ile ilgilenmiştir. İşte bu makalede Zâhiriyye ekolünün önemli bir temsilcisi olan ve kaleme aldığı eserleriyle tanınan İbn Hazm'ın (öl. 456/1064) nübüvvet ve özellikle mûcize konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. O, öncelikle nübüvvetin imkân dâhilinde olduğunu, yüce Allah'ın bir lütuf olarak insanlar arasından elçiler seçip göndermesinin tarihen vuku bulduğunu izaha çalışmıştır. Bu bağlamda o, *el-Fasl*'da hemen giriş diyebileceğimiz baş kısımda tevhide yönelik şüphelerden sonra nübüvvet meselesini ele almıştır.¹ Dahası o, Tevrat ve İncilleri bu zaviyeden değerlendirmiş, bunların tahrif edildiklerini metin eleştirileri üzerinden ortaya koymuş ve nihayetinde Hz. Peygamber'in nübüvvetinin hak olduğunu temellendirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada İbn Hazm'ın *el-Fasl* adlı eseri esas alınmış olmakla birlikte yazarın *el-Usûl ve'l-fürû'*, *ed-Dürre fî mâ yecibu itikâduhu ve ilmu'l-keâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* adlı eserlerinden de faydalanılarak mûcize anlayışı; tanımı, özellikleri ve delil olma yönleri ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle peygamberlik müessesesinin varlığı ve gerekliliğine dair görüşleri ortaya konulmuş, bilahare Hz. Muhammed'in nübüvvetini nasıl temellendirdiği hususu izah edilmiştir.

1. Nübüvvetin İmkânı

İslam âlimleri peygamberlik müessesesinin hem ilâhî hem de beşerî zaviyeden mümkün olduğu, insanlık tarihinde peygamberler zümresi diye bilinen, Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammed ile tamamlanan bir topluluğun bulunduğu hususunda hemfikirdir. Nübüvvet konusundaki asıl tartışma onun imkânından ziyade, gerekli ya da zorunlu olup olmadığı noktasında

¹ Bk. Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-Fasl Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 1/336-356. Bundan sonra bu eser İbn Hazm, *el-Fasl* şeklinde kaynak gösterilecektir.

düğümlenmektedir. Diğer bir ifade ile yüce Allah'ın peygamber göndermesinin mümkün veya vacip oluşu meselesi mezhepler arasında tartışma konusudur. Meselenin bir ilâhî yönü bir de beşerî yönü olmak üzere iki boyutunun olduğu söylenebilir. Beşerî açıdan nübüvvete ihtiyaç olduğu konusunda kelimciler ittifak etmişlerdir. Zira insanın muhtaç olduğu bilgileri üretebileceği duyuları ve akıl yürütme gücü vardır. Bununla birlikte bu iki kaynağın sınırlı olduğu bilinmektedir. Akıl yürütme gücüne sahip olmakla birlikte kişinin nefsânî ve dünyevî arzularına aşırı bağımlı kalmasının etkisiyle bazı yanlış hükümler verebilmesi, kendisini ve çevresindekileri tehlikeye atabilmesi mümkündür. Bundan dolayı onu hatadan ve bunun neticesinde zuhur edebilecek tehlikelerden koruyacak mükemmel bir kaynağa muhtaçtır. Meseleye ilâhî açıdan bakıldığında, İslam düşünce ekollerinin farklı görüşleri sürdükleri görülmektedir. Ehl-i sünnet kelimcilerinin geneli, yarattığı varlıklara sonsuz lütuf ve ihsanda bulunan yüce Allah'ın onlara doğru yolu gösterecek peygamber göndermesini hikmetinin bir gereği olarak mümkün görmüşlerdir.² Nitekim Mâtürîdî (öl. 333/944), kendisine akıl, irade ve yapabilme gücü verilen insanın sorumlu tutulmamasının hikmetle bağdaşmayacağını açıklamıştır. Öte yandan sorumlu tutulduğu halde insana yol gösterecek bir peygamberin gönderilmemesi durumunun da ilâhî isim ve sıfatlarla çelişeceğini belirtmiştir.³ Geneli itibarıyla Mâtürîdî kelimciler hikmeti ve lütuf açısından peygamber göndermeyi Allah için gerekli görmüştür. Eş'arî kelimcilerin ekseriyeti ise Allah'a herhangi bir gereklilik veya zorunluluk nispet edilemeyeceğini, hikmet ve lütuf çerçevesinde de olsa böyle bir gerekliliğin Allah hakkında söylenemeyeceği görüşünü benimsemişlerdir.⁴ Genel olarak Ehl-i hadisin bu görüşü paylaştığı anlaşılmaktadır.

Mu'tezile ile bir kısım Şîî âlimler peygamber göndermeyi Allah için bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Mu'tezile geleneğine mensup âlimler, "aslah" görüşlerinin kaçınılmaz bir neticesi olarak Allah'ın en güzel ve en faydalı olanı insanlar için yaratmasının vucûbiyetini ileri sürmüşler ve buradan hareketle -kulların maslahatına uygun olduğu için- peygamber göndermenin Allah'a vacip olduğunu savunmuşlardır.⁵ Şîî-İmamiyye ekolünün nübüvvet anlayışı ise Mu'tezile'nin anlayışıyla uyumludur. İmamet meselesini merkeze alan Şîî âlimler, nübüvvet ile imamet arasında ilişkiler kurarak, imametın gerekli ve zorunlu olduğunu nübüvvetin gerekli olması üzerinden izah etmişlerdir. Nitekim Şeyh Müfîd (öl. 413/1022), Allah'ın peygamber göndermesini hikmetinin bir gereği olarak zorunlu görmüş ve bunu lütuf prensibiyle izah etmiştir.⁶ Ona göre kulların maslahatına uygun olduğu için yüce Allah'ın elçi göndermesi hikmetinin gereği olarak vaciptir.⁷

² Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/279-285.

³ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, nşr. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2017), 263-273.

⁴ Ebû Bekr b. Muhammed İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, nşr. D. Gimaret (Beirut: Dârü'l-Meşrik, 1987), 175-176; Seyfeddin Ali b. Muhammed el-Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, nşr. Ahmed M. el-Mehdî (Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2002), 4/29.

⁵ Ebû'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muhtasar fi usûli'd-dîn*, nşr. Muhammed İmâre, *Resâ'ilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde (Kahire 1971), 1/235-236. Bu konuda ayrıca bk. Recep Önal, "İslam Kelamında Nübüvvetin Mahiyeti, Kapsamı ve Gerekliliği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 162.

⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Müfîd, *en-Nüketü'l-İtikâdiyye ve resâilu uhrâ*, thk. Rıza Muhtârî (Beirut: Dârü'l-Müfîd, 1993/1414), 34-35 (*Silsiletü müellefâtî's-Şeyh el-Müfîd* içinde, cilt 10); a.mlf., *Evâilü'l-makâlât fi'l-mezâhibi'l-muhtarât*, nşr. İbrahim el-Ensârî (*Silsiletü müellefâtî's-Şeyh el-Müfîd* içinde, cilt 4), (Beirut: Dârü'l-Müfîd, 1993/1414), 44 (md. 7).

⁷ Halil İbrahim Bulut, *Şia'da Usulîğin Doğuşu ve Şeyh Müfîd* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 234.

İbn Hazm, peygamber göndermenin bir illete bağlanmasını Allah'ın kudreti açısından doğru bulmaz. Ona göre yüce Allah'ın peygamber göndermeyi dilemesinin dışında bir illet ya da sebepten söz edilemez.⁸ “Zira yüce Allah bir illetten/sebepten dolayı herhangi bir şey yapmaz; o dilediği şeyi yapar, onun yaptığı şeylerin hepsi -her ne olursa olsun- adâlet ve hikmettir.”⁹ İbn Hazm bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Yüce Allah, insanları diğer canlılar gibi herhangi bir şeriat ve kanuna tâbi olmayan varlıklar olarak yaratmış olsa veya yarattıktan sonra onları uyarmak için herhangi bir elçi göndermese ya da bütün insanları küfür üzere yaratıp kâfir olmalarını dilemiş olsaydı bile bu fiillerin tamamı doğru ve güzel olurdu. Zira yüce Allah yaptıklarından dolayı asla sorgulanamaz.”¹⁰ Onun meseleye ilahî irade ve kudret açısından baktığı, hangi gerekçe olursa olsun herhangi bir zorunluluğun yüce Allah'a izafe edilemeyeceği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan insanlık tarihine bakıldığında fiilî olarak bir peygamberler zümresinin var olduğu görülmektedir. İbn Hazm'a göre bu durum, yüce Allah'ın -iradesi dışında kendisini mecbur tutacak bir illet olmaksızın- peygamberler gönderdiğinin en önemli delilidir.¹¹

Nübüvvet müessesesinin imkân dâhilinde olduğu ve fiilî olarak mevcut bulunduğu kabul edildikten sonra cevaplandırılması gereken en önemli soru bu zümreye kimlerin dâhil olduğu ve bunun ölçüsünün ne olduğu hususudur. İslam âlimleri peygamberliğin en önemli delili olarak mûcizeye ayrı bir ehemmiyet vermişler ve buradan hareketle mûcizenin tanımını, değerini ve felsefesini yapmaya çalışmışlardır. Nitekim İbn Hazm, nübüvvetin imkânının ve bir kimsenin peygamber olup olmadığının istidlal ve tefekkür yoluyla bilineceğini belirtmiştir.¹² Bir bakıma o, sadece nebilere mahsus olan hadiselerden hareketle iddia sahibinin doğru sözlü olduğunun istidlal yoluyla bilinebileceğini teyit etmiştir. Böylesi bir durumda sorulması lazım gelen soru şudur: Peygamberliğin delili kabul edilen hadiseler nelerdir? Bunların sadece nebi diye isimlendirilen kimselerden zuhur ettiğinin garantisi nedir? İşte o, bu çerçevede kerâmet ve sihir diye isimlendirilen hadiseleri irdelemiş ve bunların asla hârikulâde olmadıklarını kendi bakış açısıyla izah etmiştir.¹³ Peygamber ile diğerlerini ayırt etme hususunda mûcizeye başat bir rol tahsis etmiştir.¹⁴

2. Mûcize Kavramı ve Sınırları

Kur'an ve hadislerde doğrudan “mûcize” terimi bulunmaz. Peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş gerçek elçiler olduğunu gösteren hârikulâde olaylar Kur'an ve hadislerde çoğu defa âyet, beyyine, burhân, sultân, hak, hüccet ve furkân kelimeleri ile ifade edilir. Bu terimin sonraki bir zamanda belli ihtiyaçlara binaen kelimeler tarafından icat edildiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in hem Kur'an'da ifade edilen vasıfları hem de hadislerde nakledilen hârikulâde halleri oldukça fazladır. O'nun güzel bir ahlaka sahip olması, asla yalan konuşmamış, kimseleri

⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/344 (md. 431).

⁹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/338 (md. 421). Ayrıca bk. a.mlf., *el-Fasl*, 1/196 (md. 129); a.mlf., *el-Usûl ve'l-fürû'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1984), 45-46.

¹⁰ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/340, 428; a.mlf., *el-Usûl*, 48-49.

¹¹ İbn Hazm, *el-Usûl*, 47.

¹² İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/368 (md. 462).

¹³ Bu konuda yeni bir çalışma için bk. Halil İbrahim Bulut. “İbn Hazm'a Göre Kerâmet ve Mahiyeti”. *Kader* 20/1 (Haziran 2022), 160-189.

¹⁴ İbn Hazm, *el-Usûl*, 47. Ayrıca bk. a.mlf., *el-Fasl*, 1/350 (md. 438-440).

küstürmemiş, sevilen ve takdir edilen bir kimse olması, hiçbir zaman putlara tapınmamış olması ve benzeri özellikler inkârcıları ikna etme hususunda tek başlarına yeterli olmayabilirdi. Bu sebeple kalamcılar, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden âyet, beyyine, burhan gibi deliller ile tehadî özelliği bulunan ve referans olarak gösterilen hadiseleri ayrıştırarak ikinci türden hâdiselere mûcize adını vermişlerdir.¹⁵ Kalam literatüründe genel anlamda mûcize terimi şöyle tanımlanmıştır: “Mûcize, nübüvvet iddiasında bulunan zatın, sözlerinin doğruluğuna delil olmak üzere, peygamberliğini ilan ettiği sırada, beşer kudretinin üstünde ve tabiat kanunlarına aykırı olarak meydana koyduğu aklî, hissî veya haberî delillere denilir.”¹⁶ Konuyla alakalı eserlerde mûcizelerde bulunması gereken bazı özelliklere dikkat çekilmiştir. Buna göre bir olayın peygamberlik iddiasında bulunan nebiyi tasdik eden bir delil olabilmesi ve mûcize diye isimlendirilebilmesi için; (i) ilâhî bir fiil olması, (ii) olağanüstü bir tarzda zuhur etmesi, (iii) peygamberlik davası ve tehadî ile birlikte meydana gelmesi, (iv) peygamberin iddiasına uygun ve iddiadan hemen sonra zuhur etmesi gibi özellikler taşınmalıdır.¹⁷ Kalamcılar mûcize diye isimlendirilen hârikulâde hadiseleri çeşitli açılardan tasnif etmişler, özellikle konusu ve gayesi açısından hissî, haberî ve aklî mûcize türlerine ağırlık vermişlerdir. Belli bir dönemden itibaren ciddi bir mûcize literatürünün oluştuğu görülmektedir.¹⁸

İbn Hazm'ın kalam kitaplarında gördüğümüz şekilde mûcizenin özelliklerini ya da vasıflarını belirlemek, mûcizede olması gereken hususları açıklamak gibi bir derdi de yoktur. O, yeri geldiğinde bazı özelliklere dikkat çekmekle yetinmiştir. Ancak onun yukarıda isimlerini verdiğimiz ve makalemiz için esas aldığımız dört önemli çalışmada mûcizenin mahiyetine dair bir tanımlama girişiminin olduğunu göremedik. O, uzun bir zaman diliminde kavramlaşan mûcize terimini –söz konusu hassasiyetleri dikkate almadan- peygamberlere ait her bir hârikulâde olay için kullanmıştır.¹⁹ Nitekim o, mûcize kavramını kalamcıların kullandığı şekilde kullanmaya pek dikkat etmeden, âyet, beyyine, hüccet gibi terimlerin bir kısım farklılıklarını dikkate almadan bunların tamamını mûcize terimiyle ifade etmiştir. Hâlbuki peygamberin elinde ortaya çıkan her

¹⁵ Detaylı bilgi için bk. Halil İbrahim Bulut, “Mûcize Teorisi”, *İslam Düşüncesinde Teoriler*, ed. Ömer Türker (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 3/1377-1378.

¹⁶ Mûcizenin tanımı için bk. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 189; Ebû Bekir el-Bâkîllânî, *el-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizat ve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nârinât*, nşr. Richard J. McCarthy (Beyrut, 1958), 45; Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî, *el-Muğni fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*, nşr. Tahâ Hüseyin vd. (Kahire, 1962-65), 15/199 vd.; a.mlf., *Şerhu'l-usûli'l-hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi*, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 2/430-436; a.mlf., *el-Muhtaşar fi usûli'd-dîn*, nşr. Muhammed İmâre, *Resâ'ilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde (Kahire 1971), I, 237; İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik el-Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâti'l-edille fi usûli'l-iktâd*, nşr. M. Yûsuf Mûsâ – Ali Abdülmün'im Abdülhamîd (Kahire-Bağdad 1369/1950), 308 vd.; Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelem*, nşr. A. Guillaume (London 1934), 417-418; Seyyid Şerif Cürcânî, *Şerhu'l-mevâkıf: mevâkıf şerhi* (metin-çeviri), çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 3/398 (md. 760). Ayrıca bk. Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/350-352.

¹⁷ Bâkîllânî, *el-Beyân*, 45; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, 15/199 vd.; a.mlf., *Şerhu'l-usûli'l-hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi*, 2/430-436; Cüveynî, *el-İrşâd*, 308 vd.; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, 417-418; Cürcânî, *Şerhu'l-mevâkıf*, 3/398 (md. 760).

¹⁸ Kalamcılar, mûcizeleri çeşitli açılardan tasnif etmiş; konusu ve gayesine göre yapılan tasnifler ağırlıklı olmakla birlikte tabiat kanunları açısından, tehadî özelliği, mûcize talepleri, hârikulâde olup olmaması ve muhatapların özellikleri gibi hususlar dikkate alınarak da tasnife tabi tutulmuşlardır. Bu konuda detaylı bilgiler için bk. Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 35-40.

¹⁹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/214 (md. 325).

bir hârikulâde olay hedefi, keyfiyeti, muhatap kitlesi ve özellikleri dikkate alınarak isimlendirilmiştir. Kelam kaynaklarında sahiplerinin dinî durumları dikkate alınarak bazı olağanüstü hallere kerâmet, maûnet, irhas, ihânet ya da istidrâc gibi isimler verildiği bilinmektedir. Ancak İbn Hazm, hadiseleri olağan ve olağanüstü şeklinde ikiye ayırmış ve bu ikincilere mûcize adını vermiştir. Bir diğer ifade ile o, olağanüstü hadiselerin ancak peygamberlerin elinde gerçekleşeceklerini, diğerlerinin ise olağan durumlar olduklarını anlatmak istemiştir. Ona göre peygamberlerin elinde zuhur eden hârikulâde olaylar vardır ve bunlar mûcize diye isimlendirilmelidir. Peygamber olmayanlardan ise hiçbir şekilde olağanüstü bir hadise zuhur etmeyecektir. Dolayısıyla onun dünyasında kerâmet, maûnet, istidrâc ya da benzeri bir terim yoktur. Doğrusu onun bu tutumu Mu'tezilî gelenekle örtüşmektedir. Zira Ebü'l-Kâsım el-Belhî²⁰ (öl. 319/931) ve Kâdî Abdülcebbâr²¹ (öl. 415/1025) gibi Mu'tezilî âlimler de peygamberlerden meydana gelen hârikulâde olayları ifade etmek için mûcize kavramını kullanmışlar, kerâmet ve benzeri kavramları kabul etmemişlerdir. Burada İmam Eş'arî'yi (öl. 324/935) de örnek göstermek mümkündür. O, peygamber olmayan kimselerin mûcize göstermesinin caiz olup olmadığı hususundaki ihtilafları zikrederken "mûcize/mûcizât" kelimesini kullanmıştır. "Bazıları şöyle demiştir: İmamların mûcizeler (mûcizât) göstermesi ve onlara meleklerin inmesi caizdir... Bazıları da şöyle demiştir: Nübüvvet iddiasında bulunmayan sâlih kimselerin mûcizeler (mûcizât) göstermesi caizdir."²² Sûfilerin ve İbahîlerin görüşlerini naklederken de aynı tutumu sergileyen Eş'arî, kendi görüşünü ifade etmeden söz konusu grupların tartışmalarını "mûcize" kavramı ile açıkladığını görmekteyiz.²³ Bu durum Mu'tezilî kullanıma uygundur. Hâlbuki Ehl-i sünnet âlimleri bu döneme kadar kerâmet, maûnet, ihânet, istidrâc gibi terimleri tedavüle sokmuşlardı.²⁴

Mûcize kavramı kelamcılar tarafından icat edilmiş özel bir kavram olduğunda şüphe yoktur. Kelamcılar, peygamberlik iddiasında bulunan kişinin güzel ahlakı, erdem ve faziletlerinden ayrı olarak başkalarının benzerini yapmaktan aciz kalacakları hârikulâde bir şeyi delil getirmesi ve bununla muhataplarına meydan okuması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlar, peygamberin doğru sözlü olduğunu gösteren onlarca delilin arasında sadece tehadî özelliği bulunanlara mûcize adını vermişlerdir.²⁵ Burada kelamcıların tehadî özelliğine vurgu yapmalarına rağmen bu özelliği taşımayan bazı hârikulâde olayları da mûcize diye naklettiklerini belirtmek gerekir. Bir bakıma kendi koydukları kurallara yeterince sadık kalmadıkları söylenebilir. Zira peygamberlik

²⁰ Ebü'l-Kasım el-Belhî (öl. 319/931), mûcize kavramına yer vermiştir, ancak kerâmet kavramını kullandığı tespit edilememiştir (bk. Ebü'l-Kasım el-Belhî, *Kitâbü'l-makâlât ve meahu uyûnu'l-mesâil ve'l-cevâbât*, thk. Hüseyin Hansu vd. (İstanbul: Kuramer, 2018/1439), 290-291).

²¹ Kâdî Abdülcebbâr, nübüvvet konusunu işlerken mûcize terimini özenle kullanmıştır (bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 2/430-436). Ancak o, veli, aziz, ruhban ve benzerlerinden zuhur ettiği kabul edilen hârikulâde olayları tartışırken "kerâmet" kavramına yer vermemiş, yine bunları âyat/mûcize kavramı ile ifade etmiştir. Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü delâilî'n-nübüvve: Mûcizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı*, Metin-çeviri: M. Şerif Eroğlu - Ömer Aydın. Ed. Hüseyin Hansu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 342 (md. 500), 346 (md. 508), 408 (md. 601). Ayrıca bk. Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muhtasar fi usûli'd-dîn*, 1/242)

²² Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn: İlk Dönem İslam Mezhepleri*, çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 609.

²³ Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, 606-609.

²⁴ Kerâmet kavramının kullanılmasına örnek olarak bk. Ebû Hanife, Numan b. Sabit, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 74.

²⁵ Detaylı bilgi için bk. Bulut, "Mûcize Teorisi", 3/1374-1397.

delillerinin isimlendirilmesi sırasında âyet, burhan, hüccet gibi Kur'an'da ya da hadislerde geçen terimlerle ifade edilmesi ile –zaman içinde oluşturulmuş ve çok özel anlamlar taşıyan- mûcize kavramıyla isimlendirilmesi arasındaki farkı görmek gerekir. Her bir mûcizeye âyet, burhan ya da hüccet denilebilir, ancak her âyet, burhan ya da diğer alâmetler –hârikulâde olsalar bile- mûcize özelliği taşımayabilirler. Diğer peygamberlik delilleriyle mûcize arasındaki en önemli fark, mûcize şartlarını taşıyan bir hadisenin tek başına peygamberin doğruluğunu ispat edebilecek mahiyette olmasıdır. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in bir mûcizesidir, ondan zuhur ettiği kabul edilen –İsrâ, Mi'rac ya da suların ve yemeğin bereketlenmesi gibi- hârikulâde hadiseler peygamberliğinin doğruluğunu gösteren birer âyet, hüccet ya da burhan olsalar da mûcize diye isimlendirilmeleri terminolojik açıdan isabetli olmayacaktır.²⁶ Hâlbuki İbn Hazm, –aşağıda görüleceği üzere- tarihî süreç içinde teşekkül eden “mûcize” kavramının inceliklerini dikkate almadan peygamberlere ait her bir hârikulâde olayı mûcize diye isimlendirmiştir.

3. Mûcizenin Epistemik Değeri ve Delil Oluşu

Yüce Allah, elçilik vazifesinde bulunacak nebileri desteklemek ve iddialarını teyit etmek üzere onlara tabiat kanunlarını aşan bir takım olağanüstü olaylar bahşettiğini, ancak bunların sadece kendi müsaadesiyle vuku bulacağını Kur'an'da farklı yerlerde açıklamıştır.²⁷ Bununla birlikte mûcizelerin dava sahibinin doğruluğuna delil olamayacağını iddia edenler olmuş; söz konusu hârikulâde olayların bazı fizikî/zatî veya mânevî/ruhî sebeplerden veya sebebini tam olarak bilmediğimiz bazı dış faktörlerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.²⁸ Kalam eserlerinde mûcizelerin kaynağına yönelik bu tür itirazların ele alınıp cevaplandırıldığı görülmektedir.²⁹ İbn Hazm, genel anlamda kalam eserlerinde muhaliflerden nakille dile getirilen mûcizenin kaynağına yönelik itirazları dikkate alıp cevaplandırmıştır:

“İddia sahibinden zuhur eden mûcizelerin onun tabiatından ya da sahip olduğu özelliklerden dolayı ortaya çıkmış olabileceğini birileri ileri sürerse, şöyle cevap verilir: Biz, insanların özelliklerini ve tabiatlarını biliyoruz. Bir şeyi yoktan var etmek ya da eşyanın tabiatını değiştirebilmek bir insanın yapabileceği bir şey değildir. Böylesi bir şey, Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden bir kimsenin elinde meydana geliyorsa, zorunlu olarak biliriz ki söz konusu kişi Allah tarafından desteklenmektedir.”³⁰

²⁶ Bulut, “Mûcize Teorisi”, 3/1374-1397. Ayrıca bk. Adil Bebek, “Kalam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.

²⁷ İlgili âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110; el-En'âm 6/35, 57-59, 109; Hûd 11/33, 80, 88; er-Ra'd 13/7, 38; İbrahim 14/11; el-Ankebut 29/50; el-Mü'min 40/78; el-Ahkâf 46/23; et-Teğâbîn 64/11; el-Mülk 67/26; el-Meâric 70/6, 42.

²⁸ Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât ve mâ yete'alleku biha*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Beyrut 1406/1986), 111-125.

²⁹ Seyfeddin Ali b. Muhammed el-Âmidî, *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-kelâm*, nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatîf (Kahire 1391/1971), 320; Fahreddin er-Râzî, *Muhassal: Kelâm'a Giriş*, trc. Hüseyin Atay (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002), 229-239; Sa'düddîn et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, nşr. Abdurrahmân 'Umeyra (Beyrut 1409/1989), 5/19; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, 320-324.

³⁰ İbn Hazm, *el-Usûl*, 48; a.mlf., *el-Fasl*, 1/350 (md. 439-440).

Çünkü bu durum sadece yüce Allah'ın desteklemesi ile gerçekleşebilir. Diğer insanların değil sâdece nübüvvet davasında bulunan kişinin söz konusu hârikulâde olayı yapabilmesi Allah tarafından onaylandığı hususunda zorunlu bir bilgi ifade eder.³¹

Peygamberlik iddiasında bulunan kimselerin doğruluklarına mûcizelerin nasıl delil olacağı hususunda İbn Hazm, tabiatın işleyişine aykırı olarak zuhur eden bazı hadiseleri örnek göstermiştir. Bu bağlamda o, asânın ejderhaya dönüşmesi, ölünün diriltilmesi, suyun ve yiyeceklerin bereketlendirilmesi gibi hadiselerin güvenilir kaynaklarla bizlere ulaştığını, bunların olağanüstü hadiseler olduklarını ve sadece yüce Allah tarafından gerçekleştirilebileceklerine dikkat çekmiş, sonra da şöyle demiştir:

“Allah adına iddiada bulunup ve sadece Allah'ın yaratabileceği şeyleri ortaya koyan kimseler O'nun tarafından onaylanmış kimselerdir. Nihayetinde onların yüce Allah tarafından elçi olarak gönderildiklerini ve vahiy vasıtasıyla Allah'tan haber verdikleri hususlarda doğru sözlü olduklarını zorunlu ve yakinî olarak biliriz. Çünkü yaratılmışların tabiatında Bari Teâla'yı ve aynı şekilde Allah'ın yarattığı tabiatları tahakküm altına alma kudreti yoktur.”³²

Dolayısıyla İbn Hazm, nübüvvet davasıyla birlikte diğer insanların yapmaya güç yetiremeyecekleri hadiseleri ortaya koyan ve bunları davalarının doğruluğuna delil gösteren kimselerin yüce Allah tarafından onaylanmış ve desteklenmiş kimseler olduklarını bildirmiştir. Dahası o, bir nesnenin yoktan var edilmesi, tabiatının değiştirilmesi ve benzeri hârikulâde olayları sadece Allah'ın yaratması ve kudretine bağlamış ve bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Âlemin hepsi cevher ve arazdır. Âlemde, Allah'ın varlığının dışında üçüncü bir kısmın varlığının imkânı yoktur. Cevherlere gelince, onlar yoktan var edilen şeylerdir. Dolayısıyla âlemin yaratıcısı olan Allah'ın dışında hiçbir kimse için böylesi bir şey imkân dâhilinde değildir. Bu itibarla büyük bir ordunun huzurunda Allah Elçisi'nin parmaklarından suyun kaynaması gibi bir cismin yoktan var edilmesi bir kimsede meydana gelirse, bu hadise yüce Allah'ın söz konusu şahsın nübüvvetinin sabit olmasına şahitlik eden bir mûcizedir. Allah'ın bir kimseyi tasdik etmesi bunun dışında bir yolla mümkün olmaz.”³³

Öte yandan İbn Hazm, mûcizenin delil oluş şekliyle alakalı olarak kelim kitaplarında dile getirilen *hükümdar-elçi*³⁴ örneği şeklindeki izahlara yer verme ihtiyacı hissetmemiştir. Buradan hareketle onun Zâhiriyye ekolüne mensup bir âlim olmasından dolayı naslarda olanlarla yetinip aklî delillendirmelere yeterince yer vermediği düşünülebilir. Bir bakıma o, mûcizeyi temel ölçü kabul etmiş, kendisinden böylesi bir hadise zuhur eden bir kimsenin Allah elçisi olduğunda şüphe edilemeyeceğini belirtmiş; nübüvvet anlayışında mûcizeye tartışılmaz bir paye atfetmiş, nebi ile yalancı bir kimse arasındaki temel farkın mûcize olduğuna vurgu yapmıştır. Bu çerçevede o, Hz. Mûsâ ve sihirbazların mücadelesini uzunca anlattıktan sonra “Peygamberlerin dışındaki

³¹ Bu konuda kelimcilerin genel bir kabulü vardır. Bk. Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî, *Tebziratü'l-edille fi usulî'd-dîn*, nşr. Muhammed Enver Hamid İsâ (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011/1432), 2/690-692; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, 443-444; Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât*, 131; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, 327.

³² İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/350 (md. 439-440).

³³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/356-8 (md. 448.)

³⁴ Bu konuda bk. Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, 15/161; a.mlf., *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, 2/434; Nesefî, *Tebziratü'l-edille fi usulî'd-dîn*, nşr. Muhammed Enver Hamid İsâ (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011/1432), 2/690-692; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, 421-422; Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât*, 131; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/16; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, 327-328.

kimselerin mûcize göstermesi imkân dâhilinde olduğunda, geriye sadece delili olmayan bir iddia kalır.”³⁵ demiştir. İbn Hazm’a göre peygamber olmayan bir kimseden mûcize, yani olağanüstü bir olay meydana gelmesi ya da varlıkların tabiatını değiştirmek gibi hârikulâde bir durumun zuhur etmesi asla mümkün değildir.³⁶ Aynı şekilde yalancı ya da günahkâr bir kimsenin elinde olağanüstü hadiselerin zuhuru da asla mümkün değildir. Zira böylesi bir durum, insanların aldatılması ve hak ile batılın karıştırılması anlamına gelecektir.³⁷ Dolayısıyla o, mûcizelerin sadece peygamberlerin elinde zuhur edeceğini söyleyerek veli, sihirbaz vb. elinde zuhur eden durumların asla hârikulâde olamayacağını ve mûcizeye benzer haller olarak görülmelerinin doğru olmadığını ısrarlı bir şekilde savunmuştur.

İbn Hazm’a göre mûcize öncelikle ilk muhataplarına karşı bir delil özelliği taşıdığı gibi, tevatürle gelen mûcize haberleri de sonraki dönemlerde yaşayanlar için delil teşkil etmektedir. Çünkü mûcize haberleri, yalan üzere birleşmeleri söz konusu olmayacak büyük bir topluluk tarafından tevatür yoluyla nakledilmiştir.³⁸ İbn Hazm, bu konuda mütevatir haberi öne çıkarmış, bu bağlamda tevatürün sıhhat derecesini tartışmış ve tevatürle gelen haberin kesin bilgi ifade ettiğini açıklamıştır.³⁹ O, peygamberi görmeyen kimselere tevatür şeklinde bir haberin gelmesinin -kesin bilgi ifade ettiklerinden dolayı- yeterli olacağını ve neticede söz konusu kimselerin iman etmelerinin gerekli olduğunu bildirmiştir.⁴⁰ O, peygamberi görenlerin mûcizelerden hareketle iddia sahibinin doğruluğunu bileceklerini söylerken, peygamberi görme imkânı olmayanlar için de söz konusu mûcize haberlerinin yeterli olacağı kanaatindedir. Diğer bir ifade ile İbn Hazm, mûcizeleri görmek ile görmemek arasında bağlayıcılık açısından bir fark olmadığı kanaatindedir. Zira mûcizeler şüpheye mahal bırakmayacak güçlü haberler olarak tevatürle sonraki nesillere ulaştırılmışlardır. Neticede bu hadiseler müşahede eden nazarında peygamberin doğruluğuna delil oldukları gibi, yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan büyük toplulukların bildirmesiyle gelen haberler olmalarından dolayı da peygamberin doğruluğuna delildirler.⁴¹ İbn Hazm, farklı din ve farklı toplumlara mensup olup kendilerine mûcize haberleri sağlıklı bir şekilde ulaşan herkesin yüce Allah’ı ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul etmek zorunda olduğunu söyler. Ona göre bir kimsenin yanında doğru ve güvenilir bir delil mevcut ise ve bunu da anlayıp idrak etmişse, tasdik etmek zorundadır. Bunun din, mezhep, fetva ya da başka bir şey hakkında olması durumu değiştirmez.⁴²

İbn Hazm, mûcizenin bilgi değerini tartışmıştır. Mûcizeleri gören kimselerden şüphenin kalkıp kalkmayacağı, mûcizelerin hak ile batılın arasını tam olarak ayırıp ayırmadığı şeklindeki soruları dile getirmiş ve bu nevi sorulara; “Eğer onlar evet derlerse, bu durumda mûcizeleri gören herkesin

³⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/580 (md. 848).

³⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/602 (md. 886).

³⁷ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/656 (md. 997).

³⁸ Ulvi Murat Kılavuz, “İbn Hazm’da Nübüvvet Tasavvuru”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2015/1), 10.

³⁹ İbn Hazm, *el-Usûl*, 48. İbn Hazm, tevatürle gelen haberin doğruluğu ve bağlayıcılığı konusunda namaz ibadetini örnek gösterir. Sindlilerin Endülüslüler gibi namaz kılmasını, yine Ermeniyye ahalisinin Yemenliler gibi aynı şekilde namaz kılmasının bu konuda örnek olduğunu söylemiştir (Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1004 (md. 1714)).

⁴⁰ İbn Hazm, *el-Usûl*, 47. Ayrıca bk. a.mlf., *İlmu’l-kelâm alâ mezhebi Ehli’s-sünne ve’l-cemâa*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire: el-Mektebû’s-sekâfi 1989), 79.

⁴¹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/352 (md. 441).

⁴² İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/956 (md. 1426).

bunların yüce Allah'ın katından onları getiren kimseyi tasdik ettiğini gösteren bir hakikat olduğunu bilmek zorunda olduğunu kabul ederler. Böylece onlar, bizim görüşümüz olan hakka dönmüş olurlar.”⁴³ şeklinde cevap vermiştir. Neticede İbn Hazm'ın peygamberin mûcizesini gören bir kimsede onun doğruluğuna dair kesin bir bilginin oluşacağı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre mûcizeleri gördüğü halde hâlâ inanmamakta ısrar edenler açık bir küfür içindedirler.⁴⁴

4. Mûcizenin Temel Özellikleri ve Tehaddî Şartı

İbn Hazm, mûcizenin derli toplu bir tanımını yapma ihtiyacı hissetmediği gibi, taşıması gereken özellikler hakkında da sıralı ve detaylı bilgiler vermemiştir. Gerçi o, mûcizenin ilahî bir fiil olmasını her vesile ile dile getirmiş; peygamberlik davasında bulunan kişinin Allah tarafından tasdik edilmesi anlamı taşıdığını ve bunun gerçek failinin yüce Allah olduğunu belirtmiştir.⁴⁵ Dahası hârikulâde bir hadise olması gerektiğini açıklayarak velî ve sihirbazdan zuhur eden hadiselerin hârikulâde olaylar olmadıklarını söylemiş ve sadece peygamberlerden zuhur edenlere bu vasfın verileceğini beyan etmiştir.⁴⁶ Öte yandan o, nübüvvet davasının bir defa dile getirildikten sonra iddianın tekrarlanmasının gerekli olmadığı kanaatinde. Yani her bir hârikulâde olayın öncesinde peygamberin ‘Ben Allah'ın elçisiyim, bu da benim mûcizemdir.’ şeklinde açıklama yapmasına gerek görmez, başlangıçta dile getirilen peygamberlik davasının hepsine şamil olduğu kanaatinde. Bu bağlamda o, tehaddînin⁴⁷ bir şart olmadığı konusuna ağırlık vermiştir. İbn Hazm, bu vasfın mûcizenin bir şartı olarak ileri sürülmesini kabul etmez⁴⁸ ve bunu dile getiren âlimleri eleştirir. Burada özellikle Eş'arî kelamcıları muhatap alır, önce onların görüşlerini açıklar ve bilahare eleştirilerini şöyle dile getirir.

“Eş'arîlerin tamamı şöyle dediler: Allah resulünün bir ölçek arpa ile yüzlerce insanı defalarca doyurması; binlerce insanı parmaklarından akan az bir suyla sulaması; kütüğün inlemesi; ağacın yürüyüp gelmesi; yabani hayvanın konuşması; devenin şikâyetinde bulunması; kurdun gelişi gibi hususlardan herhangi biri Allah elçisinin (s.a.) nübüvvetinin doğruluğunu gösteren bir işaret değildir. Çünkü Hz. Peygamber, insanlara, bu hadiselerle tehaddîde bulunmamıştır. Onlara (yani Eş'arîlere) göre mûcize (âyet), ancak Hz. Peygamber'in kendisiyle kâfirlere meydan okuduğu şeylerdir. Bu da, Allah resulü söz konusu mûcizeyi yaptığında ‘Şahit ol ki ben Allah'ın elçisiyim.’ şeklinde söylemesidir. Bu ise onların uydurdukları bir sözdür. Onlar bu konuda Müslümanların tamamına muhalefet etmişlerdir.”⁴⁹

⁴³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/960 (md. 1432).

⁴⁴ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/584 (md. 867).

⁴⁵ Mûcizenin ilahî bir fiil olduğuna dair bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/350 (md. 438-439). Ayrıca bk. İbn Hazm, *İlmu'l-kelem*, s. 78; a.mlf., *el-Usûl*, 47-49.

⁴⁶ İbn Hazm'a göre kerâmet ve sihir hârikulâde olaylar değildir. Detay için bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/456 (md. 617), 1/580 (md. 847). Ayrıca bk. a.mlf., *İlmu'l-kelem*, 78.

⁴⁷ Tehaddî şartıyla alakalı olarak detaylı bilgi için bk. Halil İbrahim Bulut, “Tehaddî Teorisi”, *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 3/1398-1413.

⁴⁸ İbn Hazm, *İlmu'l-kelem*, 78-79.

⁴⁹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/564 (md. 837).

Yukarıdaki pasajda görüleceği üzere İbn Hazm, tehdâdînin bir şart olarak ileri sürülmesi hususunda -Bâkîllânî (öl. 403/1013) başta olmak üzere⁵⁰- kelamcıları eleştirmiştir.⁵¹ Onun bu konuda bazı endişeleri vardır. Mûcizenin tehdâdî şartıyla birlikte tanımlanmasını, Hz. Peygamber'in mûcizelerine yönelik son derece sınırlandırıcı bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Şayet tehdâdî bir şart olarak kabul edilirse, bu durumda yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi, mescitteki kütüğün inlemesi, bazı hayvanların Hz. Peygambere gelip şikâyetçi olmaları gibi hadiseler mûcize kapsamı dışında kalacaktır. İbn Hazm'ın anlayışına göre peygamberin elinde gerçekleşen hârikulâde her olay, mûcize olarak kabul edilmelidir; söz konusu olayda tehdâdî özelliğinin bulunup bulunmaması önemli değildir.⁵² Ona göre hârikulâde olayın bizatihi kendisi mûcizedir. Çünkü hârikulâde olaylar velî, sihirbaz ya da başka birilerinden değil, sadece peygamberlerden zuhur edebilirler. Şu halde kendisinden hârikulâde bir olay zuhur eden bir kimsenin peygamber olduğu kesin olarak kabul edilmelidir. Aslında o, kendi mantığı içinde tutarlıdır, zira onun mûcize olarak isimlendirdiği olaylar, sadece peygamberlerin yapabileceği şeylerdir. Hâlbuki Ehl-i sünnet kelamcıları, hârikulâde olayların velî ve sihirbaz gibi diğer insanlardan da zuhur edebileceğini kabul ederler. Onlara göre olayın bizatihi kendisi değil de taşıdığı özellikler sebebiyle mûcize olabilir. Bundan dolayı genel anlamda kelamcıları, mûcize olarak isimlendirilen hadiselerin özelliklerine ehemmiyet vermişler ve bunların detaylarıyla meşgul olmuşlardır.

İbn Hazm'ın zihniyetini anlamamız açısından onun sihre ve kerâmete biçtiği rolü de iyi kavramak gerekir. Genel olarak kelamcıları, hârikulâde olayları peygamberlerle sınırlandırmazlar, velî, sihirbaz ve benzerlerinden de olağanüstü hadiselerin zuhur ettiğini kabul ederler.⁵³ Örneğin Bâkîllânî sihirbazın, bir cismi dönüştürebileceğini, havada yürüyebileceğini ve benzeri hârikulâde işler yapabileceğini mümkün görmüştür.⁵⁴ Ancak buradaki olağanüstülük, diğer sıradan insanların yapmaktan aciz kaldıkları hadiseler anlamında olsa gerektir. Nitekim İslam âlimlerinin ekseriyetine göre bir hadise, elinde meydana geldiği kişinin dini durumuna göre isimler almaktadır. Bu bağlamda velî bir kimseden zuhur eden hârikulâde olaya kerâmet, sıradan bir müminden zuhur edene maûnet, sihirbazdan zuhur edene sihir, kâfirden zuhur edene ihânet vb. isimler verilmiştir.⁵⁵ Hal böyle olunca peygamberlerin elinden zuhur eden hârikulâde olayların diğerlerinden ayırt edilmesi için bir kısım özellikler taşıması ve hassaten tehdâdî vasfına sahip olması kaçınılmaz bir şart olarak görülmektedir.⁵⁶ Hâlbuki İbn Hazm, yukarıda da ifade edildiği üzere hârikulâde olayları sadece peygamberlere tahsis etmiş, -dinî konuları ne olursa olsun-

⁵⁰ Bâkîllânî, tehdâdî vasfını mûcizenin bir şartı olarak kabul eder. (Bâkîllânî, *el-Beyân*, 46)

⁵¹ İbn Hazm'ın Eş'arî kelamcıları yönelttiği eleştiriler için bk. Murat Serdar, "İbn Hazm, Eş'arî Kelâmına Yönelik Eleştirileri", *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu Bildirileri*, ed. Cemalettin Erdemci - Fadıl Aygan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 2/89-120.

⁵² İbn Hazm, *el-Usûl*, 132-133.

⁵³ İslam âlimlerinin çok önemli bir kısmı, salih kullardan hârikulâde olayların zuhurunu yani hissî kerâmetleri kabul ederler. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Halil İbrahim Bulut, "Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize İle İlişkisi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2001, 3/329-350; Salih Sabri Yavuz, "Ehl-i sünnet Ve Mu'tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet", *Kelam Araştırmaları* 3/1 (2005), 91-116.

⁵⁴ Bâkîllânî, *el-Beyân*, 77- 80.

⁵⁵ Detaylı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Kerâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/265-268.

⁵⁶ Bulut, "Tehaddî Teorisi", 3/1398-1413.

diğer insanlardan zuhur eden hadiseleri asla hârikulâde olarak tanımlamamıştır.⁵⁷ Mûcizeden başka sihir ya da kerâmet denilen hadiselerin hârikulâde kabul edilmesi durumunda İbn Hazm'ın bazı endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır. İlk olarak sihirbazın da hârikulâde işler yapabileceğini kabul etmek, sihirbazın ilahî kudretin dışında bir şekilde hareket edebileceği anlamına gelir. Diğer ise, peygamber ile sihirbazın karıştırılması ihtimalidir. Zira sihirbazların hârikulâde işler yapacakları kabul edilirse, bu durumda peygamberlerin mûcizelerinden bir farkları kalmaz.⁵⁸ İbn Hazm, bu endişelerinden dolayı hârikulâde işler yapmayı sadece peygamberlere has kılmış, diğerlerinin yapıp ettiklerini ise bilgi, beceri ve el çabukluğu gibi maharetlerle izah etmiştir.⁵⁹

5. Hz. Peygamber'in Mûcizeleri

İbn Hazm, Hz. Muhammed'in (a.s.) Tevrat ve İncillerdeki alâmetlerini (a'lâm) ele alıp değerlendirmiştir.⁶⁰ Bu bağlamda o, "Paraklit"⁶¹ haberi üzerinde hassaten durmuştur. Aslında İbn Hazm'ın asıl hedefi, Hz. Muhammed'in nübüvvetini temellendirmek, Yahudi ve Hıristiyanların kaynaklarından hareketle bunu ispat edebilmektir. Böylece Yahudi ve Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmek durumunda kalacaklardır. Bu bağlamda o, Yahudilere seslenmiş ve Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in pek çok mûcize ortaya koyduğunu açıklamış, "Onlar mûcizeler getirmemiştir" şeklinde bir iddiada bulunmanın açık bir iftira olduğunu beyan etmiştir.⁶² O, Hz. Peygamber'den zuhur ettiği nakledilen bir kısım hârikulâde olayları -düzenli bir şekilde olmasa da- eserlerinde zikretmiştir.⁶³ Bunların daha anlaşılabilir olması bakımından genel kelimeler literatürünü ve tasnifini dikkate alarak hissî, haberî ve aklî mûcizeler şeklinde maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:⁶⁴

5.1. Hz. Peygamber'in Hissî Mûcizeleri

Duyularla algılanan hissî mûcizelere kevnî mûcizeler de denir. Bu mûcizeler, Allah'ın tabiata her an müdahale edebileceğini gösteren ilâhî fiiller olup inanmayı tercih edenlerin imanını, inanmak istemeyenlerin de inkârını kuvvetlendirir. Bu tür mûcizeler, zaman ve mekânla sınırlı kalıp sadece peygamberin yaşadığı dönemdeki insanların müşahade ettiği hadiselerdir.⁶⁵ İbn Hazm, Hz.

⁵⁷ İbn Hazm'ın kerâmet konusundaki görüşleri için bk. Bulut, "İbn Hazm'a Göre Kerâmet ve Mahiyeti", 160-189.

⁵⁸ İbn Hazm, *el-Usûl*, 134-135; a.mlf., *İlmu'l-kelam*, 79; a.mlf., *el-Fasl*, 1/454 (md. 612). Arıca bk. Çağfer Karadaş, "İbn Hazm ve Eş'arilik Eleştirisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2009), 99.

⁵⁹ Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/456 (md. 617), 1/580 (md. 847).

⁶⁰ İbn Hazm, *el-Usûl*, 49 -51.

⁶¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Aydın, "Faraklit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/165-166.

⁶² İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/440 (md. 588).

⁶³ İbn Hazm'ın Hz. Peygamber'in mûcizeleri diye zikrettiği hadiselerin gerçek anlamda mûcize olup olmadıkları ya da kelamcılarının tedavüle soktukları mûcize kavramıyla isimlendirilmeleri hususu ayrı bir tartışma konusudur. Bize göre sadece tehadî ile birlikte ortaya konulan hadiseler mûcize diye isimlendirilmeyi hak ederler. Peygamberin elinde zuhur eden bir hadisenin hârikulâde olması mûcize diye isimlendirilmesi için yeterli değildir. İsrâ, mi'rac, suyun ve yemeğin bereketlenmesi gibi hadiseler olağanüstü hadiseler olsalar da kâfirlerin huzurunda onlara meydan okumak suretiyle elçinin doğruluğunu ispata yönelik değillerdir. Biz burada İbn Hazm'ın görüşlerini aktarmakla yetiniyoruz, değerlendirme ve eleştirilerimizi başka bir çalışmada ele almayı uygun gördük. Mûcizenin tanım, kapsam ve mahiyetine dair detaylı bilgi için bk. Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 15-100.

⁶⁴ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/440 (md. 588), 2/654 (md. 1223). Ayrıca bk. a.mlf., *el-Fasl*, 1/1006 (md. 1719).

⁶⁵ Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *Hucecû'n-nübüvve*, nşr. A. Hârûn (*Resâilü'l-Câhız* içinde), 3/221-281, (Mısır 1399/1979), 3/278.

Peygamber'den zuhur eden aşağıdaki mucizelerin –mezhepleri, gayretleri, beldeleri farklı olan büyük topluluklar tarafından- nesilden nesle tevatürle nakledildiğini bildirmiş ve bu naklin kesin bilgi ifade ettiğini açıklamıştır. Dahası bu naklin Hz. Mûsâ ve İsâ'nın mucizelerinin nakledilmesinden daha güçlü ve daha sağlam olduğunu da vurgulamıştır.⁶⁶

(1) Suyun bereketlenmesi:⁶⁷ Hz. Peygamber, Tebük Gazvesi (9/630) sırasında parmaklarının arasından kaynayan az miktardaki su ile büyük kalabalıkların su ihtiyacını gidermiştir. Benzerini de Hudeybiye'de gerçekleştirmiştir.⁶⁸

(2) Yemeğin bereketlenmesi:⁶⁹ Hz. Peygamber, Hendek Savaşı'na (5/627) katılanları Ebu Talha'nın evinde -az bir yiyecek- doyurmuştur. Yine Hz. Cabir'in evinde de aynı hadise vuku bulmuştur.⁷⁰

(3) Hurma kütüğünün inlemesi:⁷¹ Rivayete göre Allah Elçisi, Mescid-i Nebi'de bir hurma kütüğüne dayanarak hutbe okurdu. Daha sonra kendisine bir minber yapıldı ve hutbeyi okumak için bu minberin üzerine çıktı. Tam bu sırada hurma kütüğünden iniltiyeye benzeyen bir ses işitildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, hurma kütüğünün yanına geldi, elini kütüğün üzerine koydu ve ses kesildi.⁷²

(4) Şakku'l-kamer hadisesi:⁷³ İbn Hazm, Mekke döneminde vuku bulduğu rivayet edilen kamerin ikiye yarılması hadisesini⁷⁴ çeşitli yerlerde Hz. Peygamber'in mucizeleri arasında saymıştır.

(5) Ağacın yürüyüp gelmesi:⁷⁵ Kaynaklarda nakledildiğine göre bu hadise şöyle vuku bulmuştur: “Hz. Peygamber, nübüvvetinin ilk yıllarında müşriklerin maddî ve mânevî baskıları sebebiyle bunalmıştı. Bir gün hüznünlü bir şekilde otururken Cebrail (a.s) kendisine gelmiş ve ‘Ey Allah’ın Elçisi! Sana bir âyet (mucize) göstermemi ister misin? diye sormuştu. Hz. Peygamber: Evet, göster demişti. Bunun üzerine Cebrail, vadinin uzak tarafında bulunan bir ağacı göstererek onu kendisine çağırmasını istemişti. Peygamber, söylenildiği şekilde onu kendisine çağırması ve ağaç, kökleriyle birlikte yürüyerek önüne kadar gelip durmuştu. Cebrail: ‘Ağaca dönmesini söyle’ demesi üzerine Hz. Peygamber, ağaca dönmesini emretmiş ve ağaç geldiği gibi yerine dönmüştü. Hadiseyi nakleden kaynaklar, olayın akabinde Hz.

⁶⁶ Bk. İbn Hazm, *el-Dürre fî mâ yecibu i'tikâduhu*, thk. Abdülhak et-Türkmânî (Beirut: Dârü İbn Hazm, 1430/2009), 289-290.

⁶⁷ İbn Hazm, bu hadiseden pek çok yerde bahsetmiştir. (Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/358 (md. 448), 1/440 (md. 585), 1/1018 (md. 1736), 2/654 (md. 1223), 3/564 (md. 837), 3/820 (md. 1220); a.mlf., *ed-Dürre*, 289)

⁶⁸ Suyun bereketlenmesi şeklinde isimlendirilebilecek bu hadise hadis kaynaklarında zikredilmektedir. (Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Menâkıb”, 25, “Meğazi”, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 3/329, 365).

⁶⁹ İbn Hazm, yemeğin bereketlenmesi şeklindeki bu hadiseden farklı yerlerde bahsetmiştir. (İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/374 (md. 468), 3/564 (md. 837), 3/614 (md. 910); a.mlf., *ed-Dürre*, 288)

⁷⁰ Hadis kaynakları için bk. Buhârî, “Salât”, 43; “Menâkıb”, 25; “Meğazi”, 29; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Müslim, “Eşribe”, 141, 142, 143; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/300.

⁷¹ İbn Hazm, kütüğün inlemesi hadisesinden pek çok yerde bahsetmiştir. (İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/358 (md. 449), 1/374 (md. 468), 1/442 (md. 589), 3/564 (md. 837), 3/614 (md. 910), 3/622 (md. 918); a.mlf., *ed-Dürre*, 290)

⁷² Bk. Buhârî, “Menâkıb”, 25; “Salât”, 64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/300.

⁷³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1006 (md. 1717), 1/1018 (md. 1736), 2/654 (md. 1223). Ayrıca bk. a.mlf., *ed-Dürre*, 280.

⁷⁴ Hadis kaynaklarında farklı rivayetler için bk. Buhârî, “Menâkıb”, 27; “Tefsîr”, 54/1; Müslim, “Sıfâtü'l-münâfikîn”, 43; Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tefsîr”, 54/3-4; “Fiten”, 20.

⁷⁵ Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/564 (md. 837).

Peygamber'in "Bu, bana yeter (hasbî)" diyerek Cebrail'e memnuniyetini bildirdiğini nakletmektedir."⁷⁶

(6) Hayvanların dile gelip şikâyetçi olmaları:⁷⁷ Bununla alakalı olarak deve, kurt ve benzeri hayvanların isimlerinin zikredildiği rivayetler vardır. İsimleri değişse de bazı hayvanların Hz. Peygamber'e gelip şikâyetinde bulunmaları ya da Hz. Peygamber'in onlara yapılan haksızlıkları bir vesile ile dile getirmesi kaynaklarda nakledilen haberlerdir.

(7) Kıvartılmış koyun etinin zehirli olduğunu haber vermesi.⁷⁸

(8) Düşmanın üzerine bir avuç kum serpmesi:⁷⁹ Huneyn Savaşı (8/630) öncesinde Hz. Peygamber savaş meydanında iken Hevâzin ordusu üzerine bir avuç kum serpmiş ve rivayete göre eliyle attığı bu kumlar düşman askerlerinin gözlerine isabet etmişti.⁸⁰ Bazı tefsirlerin belirttiğine göre bu olayla alakalı olarak yüce Allah, "Attığında sen atmadın fakat Allah attı."⁸¹ âyetini vahyetmiştir.

(9) Rükâne ile güreşmesi: Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber Rükâne ile güreşmiş ve onu yenmiştir. Rükâne⁸², güç ve kuvvet bakımından Arap yarımadasında bilinen ve sırtı yere getirilemeyen biriydi. Hâlbuki Hz. Peygamber fazladan bir kuvvetle vasıflanmış değildi. İbn Hazm olayı şöyle anlatmıştır: "Bir gün Allah Elçisi Rükâne'yi İslam'a davet etti. Rükâne, 'Eğer beni güreşte yenersen sana iman ederim.' diyerek ona cevap verdi. Zira o, (yenilmesi halinde) bunun Hz. Peygamber'in mûcizelerden biri olacağını anlamıştı. Bunun üzere Hz. Peygamber, güreşe hazırlanmasını söyledi. Sonra söz konusu vakitte onu yendi. Bu hadiseden bir müddet sonra Rükâne Müslüman oldu."⁸³

(10) Bazı hastalıkları iyileştirmesi: Hz. Ali'nin gözünde rahatsızlık vardı. Hz. Peygamber, büyük bir kalabalığın huzurunda Ali'nin gözündeki rahatsızlığı iyileştirmiştir.⁸⁴

(11) Sürâka'nın (öl. 24/645) atının tökezlemesi,⁸⁵

(12) Sütü olmayan bir koyunun çokça süt vermesi,⁸⁶

(13) Yemeğin tesbihatta bulunması,⁸⁷

(14) Dualarının kabul edilmesi: İbn Hazm, bu konuda Hz. Peygamber'in yağmur için dua etmesini ve hemen yağmurun yağmasını örnek göstermiştir.⁸⁸

⁷⁶ İlgili rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/113; Kādî İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, nşr. Ahmed b. Muhammed eş-Şemnî, 2 Cilt. (Beyrut, ts.), 1/303.

⁷⁷ İbn Hazm, hayvanların şikâyeti şeklindeki hârikulâde olayları farklı yerlerde zikretmiştir (Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/374 (md. 468), 3/564 (md. 837), 3/614 (md. 910), 1/1020 (md. 1737)).

⁷⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, 3/622 (md. 918).

⁷⁹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/440 (md. 588).

⁸⁰ Bk. İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, nşr. Mustafa Sekkâ vd. (Kahire 1955), 1/628; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (Beyrut 1995), 9/269-273.

⁸¹ el-Enfâl 8/17.

⁸² Hakkında detaylı bilgi için bk. Yavuz Ünal, "Rükane b. Abdiyezîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/284-285.

⁸³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/544 (md. 777).

⁸⁴ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1020 (md. 1737).

⁸⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1020 (md. 1737).

⁸⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1020 (md. 1737).

⁸⁷ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1020 (md. 1737).

⁸⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1020 (md. 1737).

5.2. Hz. Peygamber'in Haberî Mûcizeleri

Haberî mûcizeler, Allah Elçisinin vahye dayanarak verdiği haberlerden oluşur. Bu bağlamda o (a.s.) İslâm dininin doğuda ve batıda yayılacağını, Bizanslıların İranlıları savaşta mağlûp edeceklerini,⁸⁹ Kısra'nın saltanatının yıkılacağını⁹⁰ önceden haber vermiş ve bu hadiseler vakti geldiğinde aynen gerçekleşmiştir.⁹¹ Bu nevi haberler, geleceğe yönelik haberî mûcizeler şeklinde değerlendirilmiştir. İbn Hazm da aşağıda açıklanan hadiseleri haberî mûcizeler bağlamında zikretmiştir:

- (1) Rumların Kısra'ya galip geleceğini haber vermesi,⁹²
- (2) Yalancı Esved-i Ansî'nin öldürüleceğini bildirilmesi,⁹³
- (3) Zû-Kâr gününü⁹⁴ ve bugünde kazanılan savaşı haber vermesi,⁹⁵
- (4) Kısra'nın tahtından indirileceğini haber vermesi,⁹⁶
- (5) Bedir Savaşı'nda sahabenin huzurunda kâfirlerin düşecekleri yerleri mevki mevki göstermesi,⁹⁷
- (6) Kureyşliler, Müslümanlara yardım etmeyi yasaklayan boykot metnini (ahitname) Kâbe'nin duvarına asmışlardı. Hz. Peygamber, ahitnamenin bir kurtçuk tarafından yenildiğini haber vermiştir.⁹⁸

5.3. Hz. Peygamber'in Aklî Mûcizeleri

Aklî mûcizeler, insanların akıl ve idraklerine hitap eden, onları düşünmeye ve gerçekleri kavramaya sevk eden ve bu şekilde peygamberliğin doğruluğunu kanıtlamaya çalışan güçlü delillerdir. Aslında peygamberlerin doğruluklarını gösteren delillerin tamamı aklî mûcize kapsamına girer. Akıl ve basiret sahibi kimselerin rahatlıkla kavrayabileceği bu nevi deliller, sadece ilk muhataplara hitap etmekle kalmazlar, her asırdaki insanların akıl ve gönüllerine hitap ederler. "Peygamberlerin doğru sözlü, güvenilir, samimi, cesur, güzel ahlak sahibi, merhametli ve kararlı olmaları, temiz bir aileden, asil bir nesilden gelmeleri, fizyolojik açıdan insanların nefretine sebep olacak noksanlıklardan uzak olmaları, mesajlarının akla ve mantığa uygunluğu, peygamberlik öncesi dönemde nübüvvetle ilgili bir alıştırma yapmamış olmaları ve benzeri özellikler onların davalarında doğru olduklarını gösteren aklî delillerden bazılarıdır. Bütün bu

⁸⁹ er-Rûm 30/1-4.

⁹⁰ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*, nşr. Abdülmü'tî Kal'acî (Beyrut 1405/1985), 6/325; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, nşr. Taha Abdürraûf Sa'd vd. (Kâhire 1398/1978), 14/122.

⁹¹ Buhârî, "Menâkıb", 25.

⁹² Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/452 (md. 607).

⁹³ Bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/452 (md. 607). Bu rivayetin geçtiği hadis kaynakları için bk. Buhârî, "Menâkıb", 25, "Megâzi", 70, 71, "Ta'bir", 38; Müslim, "Rüya", 21; Tirmizî, "Rüya", 10.

⁹⁴ Bu savaş, Bekir b. Vail kabilesi önderliğinde Arap kabilelerinin Sasaniler'i mağlup ettiği savaştır. (Hakkında geniş bilgi için bk. Mahmut Kelpetin, "Zûkâr Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/506-507)

⁹⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/452 (md. 607).

⁹⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/452 (md. 607). Bu hadisenin hadis kaynakları için bk. Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 6/325; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 14/122.

⁹⁷ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1018 (md. 1736).

⁹⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/452 (md. 607), 1/1018 (md. 1736).

mükemmel vasıfların peygamberlik iddia eden bir kimsede bulunması onun doğruluğunu kanıtlayan aklî mûcizelerden kabul edilir.”⁹⁹ İbn Hazm, hissî ve haberî mûcize rivayetlerinin yanı sıra sosyolojik ve tarihî delilleri de Hz. Peygamber'in doğruluğunu gösteren aklî deliller (mûcizeler) olarak zikretmektedir. Bunları maddeler haline şöyle sıralayabiliriz:

(1) Hz. Peygamber'in yeterince destekçisi olmamasına rağmen başarılı olması:¹⁰⁰ Burada İbn Hazm'ın, Hz. Muhammed'in sosyal konumu, maddi imkânları ve taraftarları açısından bir değerlendirme yaptığını görmekteyiz. Ona göre Resûl-i Ekrem'in ümmî ve kimsesiz olmasına rağmen başarılı olması bir mûcizedir. “O, malı mülkü olmayan fakir; babası, kardeşi, yeğeni, oğlu olmayan yetim; okuma yazma bilmeyen ümmî ve karın tokluğuna kavminin koyunlarını güden biriydi.”¹⁰¹ Böylesi bir konuma sahip olan bir kimsenin Allah adına bir davaya girişmesi ve nihayetinde başarılı olması, onun Allah tarafından desteklendiğinin çok önemli bir aklî delilidir.

(2) Hz. Peygamber'in düşmanlarından korunmuş olması ya da düşmanlarının çokluğuna rağmen ona zarar verememeleri: İbn Hazm, Arapların onu öldürmeye çok hevesli olmalarına rağmen bunu başaramamış olmalarının da bir mûcize olduğunu belirtir. Nitekim yüce Allah Hz. Peygamber'i muhafız ya da nöbetçisi olmadan, sığınacağı bir kale ya da saray bulunmadan herkese karşı korumuştur.¹⁰² Hem Mekke hem de Medine döneminde hep açıkta ve ulaşılabilir olmasına rağmen düşmanları –çok istemelerine rağmen- ona bir zarar verememiştir. Bu da O'nun peygamber olduğunun en güçlü delillerinden birisidir.

(3) Hz. Peygamber'in sîreti: İbn Hazm, Hz. Peygamber'in yaşam tarzının nübüvvetini tek başına ispat edebilecek özellikte olduğunu söyleyerek dikkatleri Allah Elçisi'nin sîretine çekmiştir. Bu bağlamda o, Hz. Peygamber'in ümmî olup cehaletin hâkim olduğu bir bölgede yetişmiş olmasına rağmen ahlakî erdemlere, doğruluk ve dürüstlüğe sahip olması, en güzel örneklikleri ortaya koyması, dahası ölünceye kadar sîretini aynen devam ettirmesi gibi hususlara vurgu yapmıştır.¹⁰³

(4) Mübâhele hadisesi: İbn Hazm mübâhele hadisesini Yahudiler bağlamında ele almış ve şöyle anlatmıştır:

“Hz. Peygamber'in en parlak ve en büyük mûcizelerinden biri de kendi döneminde yaşayan Yahudilere meydan okumasıdır. Onlar o vakitlerde Benî Kurayza, Benî Nadir, Benî İhdel ve Benî Kaynuka Yahudilerinden meydana gelen ve sayıları binlere varan büyük bir topluluk idiler. Şayet onlar Hz. Peygamber'in nübüvvetinin tezkibi konusunda sadık olsalardı bu durumda ölümü temenni ederlerdi. Yüce Allah, Yahudilerin asla ölümü temenni edemeyeceklerini bildirmiştir. Nitekim onlar, bunu yapmaktan yani ölümü temenni etmekten aciz kaldılar ve bunu temenni etmekle onların arasına engeller girdi. Bu kıssa, Kur'an'da¹⁰⁴ nakledilmektedir...”¹⁰⁵

⁹⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 38-40.

¹⁰⁰ Bk. İbn Hazm, *ed-Dürre*, 282-283.

¹⁰¹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1016 (md. 1734).

¹⁰² İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1016 (md. 1734).

¹⁰³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/1030 (md. 1749).

¹⁰⁴ el-Cum'a 62/6-7.

¹⁰⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/442 (md. 590). Ayrıca bk. a.mlf., *el-Fasl*, 1/1006 (md. 1717), 1/1018 (md. 1736). Ayrıca bk. a.mlf., *ed-Dürre*, 281.

Burada Hz. Peygamber'in aklî mûcizeleri bağlamında Kur'an mûcizesine ayrı bir başlık açmak gerekir. Ancak İbn Hazm Kur'an'ın i'câzı konusuna o denli ehemmiyet vermiştir ki bu konu ayrı bir makalede ele alınmayı fazlasıyla hak etmektedir. Bununla birlikte konu hakkında kısaca şunları açıklayabiliriz.

5.4. Kur'an Mûcizesi

Eserlerinde Kur'an'ın i'câzı konusuna genişçe yer veren¹⁰⁶ İbn Hazm, beş başlık altında Kur'an'ın mûcize oluşunu izah etmiştir:

- (1) Öncelikle tilavet edilen Kur'an'ın insanları aciz bırakan bir mûcize olduğunu belirtmiştir.
- (2) İkinci olarak Kur'an'ın i'câzının zaman ve zeminle sınırlı olmadığını belirtmiş ve i'câzın kıyamet gününe kadar bâkî kalacağını açıklamıştır.¹⁰⁷
- (3) Üçüncü olarak i'câzın mahiyetine yer vermiş ve buradaki i'câzın sadece nazma ya da gaybî haberlere tahsis edilemeyeceğini, yüce Allah'ın her bir âyet ile tehdîde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸ Ona göre Kur'an her yönüyle mûcizedir, bu durum sınırlandırılmaz.
- (4) Dördüncü olarak Kur'an'ın i'câzının nasıllığını ele almıştır. Bu konuda "Kur'an, belagat tabakalarının en üst mertebesinde olmasından dolayı mu'cizdir" şeklindeki görüşü eleştirmiştir.¹⁰⁹ Ona göre Kur'an'ın i'câzı, belagatin en üst derecesinde olmasından değil, Allah'ın muarazadan alıkoymasından kaynaklanmaktadır.¹¹⁰ O, bu durumu şöyle açıklamıştır:

"Bir topluluk, Arapların ve onların ardından gelen diğer belâgat sahibi kimselerin Kur'an'a muaraza etmekten aciz kalmalarını, Kur'an'ın belâgat tabakalarının en üst mertebesinde olmasından kaynaklandığını sanmıştır. Bu çok tehlikeli bir hatadır. Yüce Allah bunun olmasına karşı çıktığı halde şayet bu (yani Kur'an'a muaraza edilmesi mümkün) olsa idi, elbette o zaman Kur'an mûcize olmazdı. Çünkü bu, kendi tabakası içinde öne geçen her bir şeyin özelliğidir. Bu şekilde olan (yani kendi tabakası içinde en önde olan) bir şeyin, -her ne kadar belli bir vakitte öne geçmiş ise de- yarın ona yakın bilakis onun fevkinde- bir şeyin gelmesinden emin olunamaz. Fakat buradaki aciz bırakma, yüce Allah'ın kulları ile Kur'an'ın bir benzerini getirme [eyleminin/filinin] arasına girmesi; böyle bir şeyi yapabilme gücünü tümüyle onlardan kaldırmasıdır. Bunu tıpkı bir kimsenin, diğer insanlardan daha güçlü olmadığı halde, "Ben, bugün bu yolda yürüyeceğim. Benden sonra hiç kimse orada yürümeye güç yetiremeyecektir." demesi gibidir. Şayet söz konusu yolda yürümekten aciz kalmak, yolun güçlüğünden ya da yürüyenin kuvvetinden dolayı olmuş olsa idi, elbette bu acizlik ne bir âyet ne de bir mûcize olurdu."¹¹¹

Burada İbn Hazm'ın, Mu'tezile âlimlerinden Nazzâm'ın (öl. 231/845) ileri sürdüğü sarfe teorisini¹¹² kabul ettiğini ve -herhangi bir atıfta bulunmadan- açıktan savunduğunu

¹⁰⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/276-293.

¹⁰⁷ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/278 (md. 533-537).

¹⁰⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/280-282 (md. 538). İbn Hazm, peygamberden zuhur eden her bir olayı mûcize diye isimlendirirken "tehdî" özelliğini bir şart olarak ileri sürmediğini giriş kısmında açıklamıştı. Ona göre bazı mûcizelerin tehdî özelliği olmakla birlikte tehdî mûcize olmanın şartı olarak ileri sürülemez.

¹⁰⁹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/282 (md. 539).

¹¹⁰ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/286 (md. 547).

¹¹¹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/446 (md. 596-597).

¹¹² Sarfe, bir Kur'an teorisidir. Buna göre insanlar Kur'an'ın benzerini meydana getirme gücüne sahiptir, ancak Allah bu gücü kullanmalarına müsaade etmez ve bu niyetle hareket edenleri engeller. Bu sebeple Kur'an'ın mûcize oluşu, Allah'ın aslında yapma gücüne sahip oldukları bu işten inkârcıları geri çevirmesi (sarf) fiiliyle irtibatlıdır ve teori

görmekteyiz. Bununla birlikte İbn Hazm, -sarfe görüşünü savunan âlimlerden ayrı olarak- Kur'an'ın başkaca i'câz yönlerinin bulunduğunu söylemiştir.

(5) Son olarak da i'câzın miktarını ele alıp tartışmış, lehte vealeyhteki görüşleri verdikten sonra "... Okunduğunda Kur'an'dan olduğunu bildiğimiz bir mana ifade eden her bir kelime mûcizedir ve hiçbir kimse bunun bir benzerini getirmeye ebediyen güç yetiremez..."¹¹³ demiştir. Ona göre aciz bırakmanın şekli, yüce Allah'ın kulları ile Kur'an'ın bir benzerini getirme fiili arasına girmesidir. Bir diğer ifade ile böyle bir şeyi yapabilme gücünü tümüyle insandan kaldırmasıdır. Netice olarak Yüce Allah, Kur'an'ın benzerini getirmekten insanları ve cinleri alıkoymuş, bir bakıma mahlûkatın sözlerinin tamamını ondan uzaklaştırmıştır.¹¹⁴

Değerlendirme ve Sonuç

Zâhiriyye ekolünün en güçlü temsilcisi olan İbn Hazm (öl. 456/1064), pek çok konuda mensubu olduğu ekolün hassasiyetini paylaşmış olmakla birlikte bazı konularda özgün davranmış, bazı hususlarda cumhurun görüşüne muhalefet ederken bazı konularda da Mu'tezile'nin anlayışıyla uyumlu görüşler ortaya koymuştur. O, yüce Allah'ın elçiler göndermesinin aklen mümkün ve fiilen vaki olduğunu belirtmiş, bunun herhangi bir illet ya da sebebe dayandırılmasının doğru olmadığını ve ilahî bir lütuf olarak gerçekleştiğini açıklamıştır. Genel olarak nübüvvetin imkân ve ispatı, hususi anlamda Hz. Muhammed'in (a.s.) nübüvvetinin ispatı konusuna ağırlık vermiş, peygamberin tanınıp bilinmesinde mûcize faktörünü öne çıkarmış, bir bakıma sistemini bu esas üzerine inşa etmiştir.

Mûcize kavramını kelimcilerin kullandığı anlamda kullanmaya pek dikkat etmeyen İbn Hazm, peygamberlerin elinde ortaya çıkan her bir hârikulâde olayı mûcize şeklinde isimlendirmiştir. O, Kur'an'da ve bazı hadislerde ifade edilen âyet, beyyine, hüccet gibi terimlerin bir kısım farklılıklarını dikkate almadan bunları mûcize terimiyle eş anlamlı kullanmakta bir beis görmemiştir. Dahası o, imamlardan, velî ve sihirbaz kimselerden zuhur ettiği iddia edilen hârikulâde hadiselerin imkân ve vukuunu mûcize kelimesini kullanarak eleştirmiş; hârikulâde hadiseleri mûcizelerle sınırlandırmış, mûcizenin dışında başkaca bir hârikulâde olayın olmadığını anlatmıştır. Ona göre olağanüstü hadiseler mûcizelerdir ve mûcizeler de sadece peygamberler için ve onların elinde zuhur ederler.

İbn Hazm'ın kelim kitaplarında gördüğümüz şekilde mûcizenin özelliklerini ya da vasıflarını açıklamak ve sıralamak gibi bir hedefi yoktur. O, yeri geldiğinde mûcizenin bazı özelliklerine dikkat çekmekle yetinmiştir. Aslında peygamberlik iddiası ile delil gösterilen hadise arasında çok sağlam irtibatların olması lazım gelir. Bu sebeple kelimciler, delil gösterilen hadisenin özellikleri üzerinde durmuşlar, mûcizenin mahiyeti ve şartları diyebileceğimiz esaslar belirlemişlerdir.

adını bu fiilden almıştır. Sarfe teorisi başta Vâsıl b. Atâ ve Nazzâm olmak üzere Câhiz ve Rummânî gibi umumiyetle Mu'tezile'ye mensup kelimciler tarafından benimsenmekle birlikte Ebû Mansûr el-Eyyûbî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî gibi Sünnî ve İbn Sinân el-Hafâcî, Şerîf el-Murtazâ, Yahyâ b. Hamza el-Alevî gibi Şîfî âlimlerince de kabul görmüştür. (Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/140-141) Hiç şüphesiz bu isimlere İbn Hazm'ı da dâhil etmek gerekir.

¹¹³ İbn Hazm, *el-Fasl*, 1/446 (md. 596-597).

¹¹⁴ İbn Hazm, *el-Fasl*, 2/286 (md. 548); krş. a.mlf., *el-Fasl*, 1/446 (md. 598). Ayrıca bk. İbrahim Toprak, "İbn Hazm'a Göre Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin İspatı", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2 (2020), 490.

Bunlar delil gösterilen hadisenin karışıklığa sebebiyet vermemesi için; “bizzat iddia sahibinin doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesi, doğrudan yahut dolaylı biçimde ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir şekilde zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehadî ile birlikte vuku bulması, peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması ve nübüvvet iddiasının ardından gerçekleşmesi” gibi hususlardır. İşte bu özelliklere sahip olan bir delilin, başkaca delillere ihtiyaç duymadan iddia sahibinin doğruluğunu ispat edeceği kabul edilir. Hâlbuki İbn Hazm, uzun bir zaman diliminde kavramlaşan mûcize terimini –söz konusu hassasiyetleri dikkate almadan- peygamberlere ait her bir hârikulâde olay için kullandığı görülmektedir.

İbn Hazm’ın mûcize anlayışıyla alakalı olarak en fazla dikkat çeken husus, mûcizenin bir şartı olarak tanımlanan tehadî vasfını zorunlu görmemesidir. O, tehadî şartını mûcizenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edenleri eleştirmiş ve bu yaklaşımın Hz. Peygamber’in mûcizelerini sınırlandıracağını ileri sürmüştür. Şayet tehadî bir şart olarak kabul edilirse, bu durumda yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi, mescitteki kütüğün inlemesi, bazı hayvanların gelip şikâyetlerini açıklamaları gibi olağanüstü olaylar mûcize kapsamı dışında kalacaktır. İbn Hazm’ın anlayışına göre bir peygamberin elinde gerçekleşen hârikulâde olaylar, mûcize olarak kabul edilmelidir; söz konusu olayda tahaddî özelliğinin bulunup bulunmaması önemli değildir. Bu sebeple olacak ki peygamberlerden zuhur eden her bir hadiseyi bağlamına ve mahiyetine bakmaksızın mûcize diye isimlendirmiştir. O, mûcizelerin sadece peygamberlerin elinde zuhur edeceğini söyleyerek velî, sihirbaz vb. kimselerin elinde meydana gelen hadiselerin hârikulâde olaylar olmadıklarını iddia etmiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Âmidî, Seyfeddin Ali b. Muhammed. *Ebkârü'l-efkâr fi usûli'd-dîn*. nşr. Ahmed Muhammed Mehdî. 5 cilt. Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2. Basım, 2004.
- Âmidî, Seyfeddin Ali b. Muhammed. *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-kelâm*. nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatîf. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1391/1971.
- Aydın, Mehmet. "Faraklit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/165-166. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib. *el-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nârincât*. nşr. Richard J. Mccarthy. Beyrut: y.y., 1958.
- Bebek, Adil. "Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Belhî, Ebü'l-Kasım Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Kitâbü'l-Makâlât ve meahu uyûnu'l-mesâil ve'l-cevâbât*. thk. Hüseyin Hansu, Racih Kürdi, Abdülhamid Kürdi. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi (KURAMER); Amman: Dârü'l-Feth, 2018/1439.
- Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-îmâm*. nşr. Yûsuf Abdürrezzâk. Kahire 1368/1949.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*. nşr. Abdülmü'tî Kal'acî. 7. Cilt. Beyrut 1405/1985.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bulut, Halil İbrahim. "Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize ile İlişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001), 329-350.
- Halil İbrahim Bulut. "İbn Hazm'a Göre Kerâmet ve Mahiyeti". *Kader* 20/1 (Haziran 2022), 160-189.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3/1374-1397. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/350-352. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tehaddi Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3/1398-1413. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mûcize*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Bulut, Halil İbrahim. *Şia'da Usuliliğin Doğuşu ve Şeyh Müfid*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr. *Hucecû'n-nübüvve*. nşr. A. Hârûn (Resâilü'l-Câhiz içinde). 3/221-281. Mısır: 1399/1979.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-mevâkıf: mevâkıf şerhi* (metin-çeviri). çev. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.

- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik. *el-İrşâd ilâ kavâti'i'l-edille fi usûli'l-i'tikâd*. nşr. M. Yûsuf Mûsâ – Ali Abdülmün'im Abdülhamîd. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1950.
- Ebû Hanife, Numan b. Sabit. *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasan. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn: İlk Dönem İslam Mezhepleri*. çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr b. Muhammed. *Mücerredü Makâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. nşr. Daniel Gimaret. Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbeddin Ahmet b. Ali. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Taha Abdürraûf Sa'd. 28 Cilt. Kâhire 1398/1978.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî. *ed-Dürre fi mâ yecibu i'tikâduhu*. nşr. Abdülhak et-Türkmânî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1430/2009.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî. *el-Fasl Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. 3 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî. *el-Usûl ve'l-fürû'*. 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984/1404.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî. *İlmu'l-keîlâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Kahire: el-Mektebü's-sekâfi, 1989.
- Kādî Abdülcebbâr, İmâdüddin Ebû'l-Hüseyin b. Ahmed el-Hemedânî. *el-Muhtaşar fi usûli'd-dîn*. nşr. Muhammed İmâre. *Resâ'ilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde. Kahire 1971.
- Kādî Abdülcebbâr. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*. nşr. Tâhâ Hüseyin - İbrahim Medkûr vd. 20 cilt. (15. cilt: *en-nübüvvât ve'l-mu'cizât*) Kahire: y.y., 1962-1965.
- Kādî Abdülcebbâr. *Şerhu'l-usûli'l-hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi*. çev. İlyas Çelebi. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Kādî Abdülcebbâr. *Tesbîtü delâilü'n-nübüvve: Mûcizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı*. metin-çev. M. Şerif Eroğlu – Ömer Aydın. ed. Hüseyin Hansu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Kādî İyâz, İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî. *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*. nşr. Ahmed b. Muhammed eş-Şemnî. 2 Cilt. Beyrut, ts.
- Karadaş, Çağfer. "İbn Hazm ve Eş'arîlik Eleştirisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2009), 89-102.
- Kastalânî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*. nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî. 4 Cilt. Beyrut 1412/1991.
- Kelpetin, Mahmut. "Zûkâr Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Kılavuz, Ulvi Murat. "İbn Hazm'da Nübüvvet Tasavvuru". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2015/1), 1-31.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi. Ankara: TDV Yayınları, 2017.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed. *A'lâmü'n-nübüvve*. Beyrut 1406/1986.
- Müfîd, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *en-Nüketü'l-İ'tikâdiyye ve resâilu uhrâ*. thk. Rıza Muhtârî (*Silsiletü müellefâtî's-Şeyh el-Müfîd* içinde, cilt 10), Beyrut: Dâru'l-Müfîd, 1993/1414.
- Müfîd, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *Evâilü'l-Makâlât fi'l-mezâhibi'l-muhtarât*. nşr. İbrahim el-Ensârî (*Silsiletü müellefâtî's-Şeyh el-Müfîd* içinde, cilt 4). Beyrut: Dâru'l-Müfîd, 1993/1414.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesefî, Ebü'l-Mu'în. *Tebziratü'l-edille fi usulî'd-dîn*. nşr. Muhammed Enver Hamid İsâ. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011/1432.
- Önal, Recep. "İslam Kelamı'nda Nübüvvet'in Mahiyeti, Kapsamı ve Gerekliği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 151-178.
- Önkâl, Ahmet. "Müseylimetülkezzâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/90-91. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Râzî, Fahreddin. *el-Erba'în fi usulî'd-dîn*. nşr. Ahmed Hicazi es-Sekkâ. 2 Cilt. Kahire, 1986.
- Râzî, Fahreddin. *en-Nübüvvât ve mâ yete'alleku biha*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Beyrut: y.y., 1406/1986.
- Râzî, Fahreddin. *Muhassal: Kelam'a Giriş*. trc. Hüseyin Atay. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- Serdar, Murat. "İbn Hazm Eş'arî Kelâmına Yönelik Eleştirileri". *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu Bildirileri*. ed. Cemalettin Erdemci - Fadıl Aygan. 2/89-120. İstanbul: Beyan yayınları, 2015.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm. *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-keâm*. nşr. Alfred Guillaume. Oxford 1934.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut 1415/1995.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *Şerhu'l-Makâsid*. nşr. Abdurrahmân Umeyra. 5 cilt. Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1409/1989.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Toprak, İbrahim. "İbn Hazm'a Göre Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin İspatı". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2 (2020), 485-498.
- Uludağ, Süleyman. "Kerâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Ünal, Yavuz. "Rükâne b. Abdiyezîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/ 284-285. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

Yavuz, Salih Sabri. "Ehl-i sünnet Ve Mu'tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet". *Kelam Araştırmaları* 3/1 (2005), 91-116.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/279-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Sarfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/140-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.